

УДК 343.8

DOI: 10.36550/2522-9230-2024-16-177-183

Яковець Ірина Станіславівна,

доктор юридичних наук, с.н.с.,

керівник центру правового забезпечення розвитку науки і технологій

Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності

Національної академії правових наук України

sektor2@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-1022-3115

НАЦІОНАЛЬНІ РЕАЛІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ НАГЛЯДОВОЇ ПРОБАЦІЇ

Автор статті аналізує реальні результати впровадження в Україні наглядової пробації, розглядає наявні інструменти впливу на поведінку таких осіб, їх співвідношення з іншими формами соціально-виховного впливу.

У статті підкреслюється, що діяльність органів пробації була впроваджена без належної теоретичної підготовки, фінансування, людських ресурсів. Залишається на низькому рівні взаємодія органів пробації з іншими суб'єктами профілактичної діяльності, не розроблений організаційно-правовий ефективний механізм такої взаємодії на етапі наглядової пробації.

Наглядова пробація - це здійснення наглядових та соціально-виховних заходів щодо засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, пробаційного нагляду, осіб, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді пробаційного нагляду, громадських робіт або виправних робіт, пробаційного нагляду, осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, а також направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів. Орган пробації під час наглядової пробації реалізовує пробаційні програми стосовно осіб, засуджених до пробаційного нагляду або звільнених від відбування покарання з випробуванням. До реалізації пробаційних програм можуть залучатися підприємства, установи та організації незалежно від форми власності.

Це в цілому кореспондує правилам. Викладеним у «Рекомендаціях Rec(2010)1 Комітету Міністрів державам – членам про Правил Ради Європи про пробацію», в яких вказується, що пробація, опираючись на дії та заходи виховного впливу, покликана забезпечувати виконання передбачених законом покарань через здійснення контролю з метою залучення засуджених до громадського життя та забезпечення безпеки суспільства. При цьому, нагляд варто розглядати не лише в якості контрольної функції, але і як засіб консультування засуджених, надання їм допомоги або створення мотивації.

У статті розкривається реальна роль наглядової пробації в сучасних умовах, а також висвітлюються проблемні її аспекти в контексті роботи з суб'єктами пробації.

Ключові слова: засуджені, пробація, наглядова пробації, суб'єкт наглядової пробації, кримінально-правові заходи, не пов'язані з ізоляцією правопорушників, взаємодія органів пробації, організаційно-правовий механізм взаємодії пробації.

Yakovets I. NATIONAL REALITIES OF IMPLEMENTATION AND PROBLEM ASPECTS OF SUPERVISED PROBATION

The author of the article analyzes the actual results of the implementation of supervised probation in Ukraine, examines the available tools for influencing the behavior of such persons, and their correlation with other forms of social and educational influence.

The article emphasizes that the activities of probation authorities were introduced without proper theoretical training, funding, and human resources. The interaction of probation bodies with other subjects of prevention activities remains low, and an effective organizational and legal mechanism for such interaction at the stage of supervised probation has not been developed.

Supervised probation is the implementation of supervisory and social and educational measures in relation to persons sentenced to deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities, community service, correctional labor, probation supervision, persons whose sentence of restriction of liberty or imprisonment for a certain period of time has been commuted to probation supervision, community service or correctional labor, probation supervision, persons released from serving a sentence with probation, pregnant women and women who are released from serving a sentence During supervised probation, the probation authority implements probation programs in relation to persons sentenced to probation supervision or released on probation.

Enterprises, institutions and organizations, regardless of their form of ownership, may be involved in the implementation of probation programs.

This is generally in line with the rules. The rules set out in the Recommendation Rec(2010)1 of the Committee of Ministers to Member States on the Council of Europe Probation Rules, which states that probation, based on actions and measures of educational influence, is designed to ensure the enforcement of sentences provided for by law through the exercise of control in order to involve convicts in public life and ensure the safety of society. At the same time, supervision should be viewed not only as a control function, but also as a means of counseling convicts, providing them with assistance or creating motivation.

The article reveals the real role of supervised probation in modern conditions, and also highlights its problematic

aspects in the context of work with probationers.

Key words: convicts, probation, supervised probation, subject of supervised probation, criminal law measures not related to the isolation of offenders, interaction of probation authorities, organizational and legal mechanism of probation interaction.

Постановка проблеми. Анонсована реформа системи пробації та розширення кримінально-правові заходів, не пов'язаних з ізоляцією правопорушників, не призвела до якісних або навіть кількісних позитивних результатів. Усі дії фактично звелися до розширення функціонального призначення органів пробації, що супроводжується відсутністю фінансування й пониженням правового і соціального захисту персоналу. Це абсолютно нівелює вимогу європейських правил пробації, що служба пробації повинна мати певний статус, визнання в суспільстві та адекватно забезпечуватися усіма необхідними ресурсами [1].

Персонал намагається виконувати значні функції в умовах, коли навіть на забезпечення папером виділяється менше 2% від потреби, конверти, марки та інші необхідні речі працівники вимушені купувати за свою заробітну плату. Фінансування оплати комунальних послуг, ремонтних робіт також відбувається не за кошти державного бюджету. Видатки, які в мінімальному розмірі виділяються центральним апаратом, не стосуються усіх регіонів, підстави для вибіркового підходу не відкриті та незрозумілі. Розрив у заробітній платі між центральним апаратом та працівниками, які безпосередньо працюють з засудженими, становить десятки разів. Повною мірою фінансуються потреби лише центрального апарату. Персонал пробації залучає до фінансування місцеву владу та бюджети, проте замість підтримки місцевими бюджетами роботи і програм саме для засуджених, вони сплачують видатки на ремонти і технічну підтримку щоденної діяльності працівників. Як наслідок – засуджені до програм реабілітації не залучаються, необхідні послуги їм не надаються, ризик рецидиву збільшується.

У минулому році було проведено розатестацію персоналу, проте ніякого правового та соціального статусу/захисту персонал не набув. Особи, що працюють в пробації, навіть не належать до категорії державних службовців. Плинність кадрів становить майже 100% (число звільнених дорівнює числу прийнятих, середній термін роботи в пробації перебуває на межі 1-2 роки у переважній більшості персоналу). Витрати на навчання таких працівників є значними та не призводять до наявності навчених кадрів. За таких умов проводити ефективну роботу з засудженими неможливо.

Це також не відповідає Європейським правилам пробації, за якими: «33. Оплата праці співробітників, система заохочень і умови їх праці повинні відображати особливості їх професійної діяльності і відповідати характеру праці для того, щоб залучати нових співробітників і утримувати вже працюючих» [1].

Уведення покарання у виді пробаційного нагляду не впливатиме на стан справ із застосуванням позбавлення волі, оскільки цей вид покарання планується застосувати до тих засуджених, які і так раніше не позбавлялися волі, їх призначався арешт або інші, більш м'які покарання.

Чинний КВК України та інші нормативні акти дають суттєвий розсуд персоналу органів пробації щодо можливості скасування іспитового строку. Практика свідчить про врахування формальних обставин, без реальної оцінки стану життя засудженого. Як наслідок – каральне спрямування призводить до невинного суворого покарання засуджених навіть за мінімальні порушення.

Частими є випадки, коли не враховується факт поведінки особи в комплексі, а також її особисті обставини. Не аналізується поведінка особи через призму заходів, які мали вживатись або реально вживались працівниками уповноважених органів з питань пробації. Плани, що складаються, є формальними та не спрямовані на вирішення потреб. Поширеними є ситуації, коли органи пробації при підготовці подання не враховують реальність та дієвість цих заходів, а самі заходи у свою чергу не мають навіть формальної можливості вплинути на поведінку засудженого на краще. Висновок щодо доцільності направлення подання приймається за кількісними показниками та формальними підставами. Перелічене призводить до невинного погіршення становища суб'єктів пробації; при цьому, варто вказати, що чинна редакція ст. 166 КВК України зобов'язує орган пробації «вносити до суду подання».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загальні проблеми виконання окремих видів покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, досліджувалися з позицій науки кримінального та кримінально-виконавчого права, кримінології, педагогіки та психології в роботах С.С. Алексєєва, О.В. Беци, І.Г. Богатирьова, О.І. Богатирьової, І.А. Вартилицької, Р.М. Гури, В.М. Дрьоміна, О.О. Книженко, Л.Г. Крахмальника, А.С. Минаєва, С.М. Пономарьова, П.І. Самошина, А.Х. Степанюка, О.В. Ткачової, В.І. Тютюгіна, О.В. Філімонова, В.П. Філонова, М.П. Черненко, В.П. Шупілова та інших. Проте, незважаючи на значні досягнення названих авторів, дослідження стану впровадження в практику наукових здобутків та реальних результатів впровадження наглядової пробації в Україні не проводилося.

Метою статті є аналіз правових аспектів наглядової пробації в Україні, дослідження дискусійних питань, що виникають при застосуванні та здійсненні нагляду за засудженими особами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Черговий виток «реформаційних перетворень», що нині намагаються втілити в організацію діяльності органів пробації в Україні, зумовлює пошук оптимальної моделі функціонування зазначеної структури. При цьому одним із напрямів аналізу має стати співставлення теоретичних розробок у сфері пробації з існуючою практикою, оскільки практичну діяльність слід засновувати на певних знаннях, теоретичних передумовах. Персоналу органів пробації потрібно діяти

свідомо, керуючись наявними у нього уявленнями про процес своєї діяльності та ставлячи перед собою чітко визначені завдання і цілі [2, с. 85]. Структура практики включає потреби, мету, мотив, доцільну діяльність у вигляді її окремих актів, предмет, на який спрямовується ця діяльність, засоби, за допомогою яких досягається мета, та, нарешті, результат діяльності [3, с. 523]. Умовою наукового прогнозування та управління соціальними процесами (у тому числі й процесом реалізації покладених завдань і функцій органами пробації) є з'ясування провідної тенденції, а також мети та причин змін, що запроваджуються.

Як правило, необхідність зміни політик у відповідних сферах зумовлюється низкою чинників зовнішнього та внутрішнього характеру, передусім численними недоліками практики [4]. І це цілком зрозуміло, бо навіщо змінювати підходи, що і так дають позитивний результат, який задовольняє і суспільство, і відповідні органи управління.

Саме недосконалістю практики виконання кримінальних покарань та відсутністю позитивних результатів і обґрунтовувалась потреба уведення у 2015 році в національне законодавство інституту пробації, зокрема, такого її виду, як наглядова пробація. Проте із самого початку Міністерство юстиції не могло чітко визначитися, що ж ставиться за мету таких змін, посилаючись і на *сприяння процесу гуманізації кримінально-виконавчої системи через впровадження елементів пробації* (курсив автора), і на доцільність перетворень шляхом організації діяльності кримінально-виконавчої інспекції *на засадах пробації* [5]. При цьому фахівці Міністерства навіть не намагалися (або ж не могли) пояснити, про які саме елементи та засади йдеться, і що взагалі розуміється під цими термінами. Звідси можна припустити, що з самого початку створення органів пробації (чи перетворення на них існуючих підрозділів кримінально-виконавчої інспекції) не було розроблено чіткої схеми, алгоритму таких перетворень, їх мети, етапів та бажаних результатів. На користь цього твердження також вказують і численні публікації щодо необхідності впровадження пробації, зміст яких фактично обмежувався посиланнями, що «нам це потрібно», «це відповідає міжнародним актам», «це є проявом гуманізації» та т.п., без окреслення чіткої моделі, функціонального призначення і його змісту, а також визначення інших чинників і процедур. Більше того, можемо констатувати, що національна модель пробації дотепер не сформована, про що свідчить прагнення Міністерства юстиції у цьому році перейти «від модельних офісів до модельної пробації» при плануванні «розвитку національної системи пробації» [6].

Основною відмінністю пробації від кримінально-виконавчої інспекції, як правило, називали і називають те, що «кримінально-виконавча інспекція згідно із законодавством виконувала переважно контрольну функцію щодо покарань, альтернативних позбавленню волі (заборона обіймати певні посади та займатися певною діяльністю, громадські роботи, виправні роботи, звільнення від покарання з випробуванням). Індивідуально-профілактичну роботу здійснювали органи внутрішніх справ, соціальну роботу – органи соціальної політики на добровільній основі. Впровадження в Україні пробації дасть змогу кардинально змінити вектор роботи з правопорушниками вже на етапі обвинувачення» [7]. Але чи відповідає це дійсності?

Якщо звернутися до наукових публікацій та інформації практиків, які стосувалися діяльності кримінально-виконавчої інспекції, то останній теж була властива частина означених функцій і завдань. Окремі науковці визначали кримінально-виконавчу інспекцію головним суб'єктом здійснення як виховної, так і індивідуально-профілактичної роботи з особами, що перебувають на їх обліку [8, с. 40]. Саме на виховну роботу як на визначальне завдання діяльності кримінально-виконавчої інспекції зверталася увага й у публікаціях та виступах у пресі: «...Як діяти, як впливати на осіб, що за п'ять кроків до самостійного життя оступилися, вступили у конфлікт із законом і, зазнавши складного життєвого випробування, розчарувалися в долі? Як переконати людину, що ніколи не пізно почати нове життя, без абстинентного синдрому і сповнене радості? Відповіді на ці питання шукають і знаходять підрозділи кримінально-виконавчої інспекції як державного органу, що не лише виконує альтернативні позбавленню волі покарання, а й безпосередньо бере участь у широкій соціальній роботі із засудженими. (...) При цьому велике значення мають соціально-педагогічна робота із сім'ями, психологічна корекція, формування навичок самоконтролю, здорового способу життя, іншими словами, – надання можливості дітям і молоді виявити свої позитивні риси й відчутти себе потрібними суспільству» [9].

Безпосередньо працівники кримінально-виконавчих інспекцій зазначали, що «...при виконанні покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, найважливішим залишається забезпечення дієвого нагляду за засудженим, захист суспільства від злочинця, реабілітація злочинця в очах громади та попередження скоєння нових злочинів (курсив автора) особами, які знаходяться на обліку. Виховна робота із засудженими спрямована на сприяння розвитку у них почуття особистої відповідальності і дисципліни, допомогу їм реінтегруватися в суспільство в якості правослухняного громадянина, а також усунути перешкоди на шляху реабілітації засудженого. Однією з важливих умов підвищення ефективності роботи працівників інспекції є широке залучення до контролю за виконанням покарань та соціальної роботи із засудженими громадськості, волонтерів, а також проведення цілеспрямованих компаній у засобах масової інформації та телебачення... Кримінально-виконавча інспекція має на меті перевиховання і, як наслідок, виправлення засуджених та свідоме їх повернення до здорового, нормативного, правослухняного життя» [10].

Тобто, захист суспільства, виховна робота та реінтеграція правопорушника – не ноу-хау української наглядової пробації, на ці завдання були зорієнтовані й працівники колишніх кримінально-виконавчих

інспекцій. То в чому ж відмітність «національної моделі пробації»? Як видається при перейменуванні кримінально-виконавчої інспекції в органи пробації та створення окремої державної установи необхідно було вести мову не про нову та суттєво відмітну модель організації діяльності, а виключно про розширення практики застосування інструментів роботи з правопорушниками та збільшення функції цих органів на етапі судового розгляду й підготовки засуджених до звільнення.

Але в Україні пробацію презентували як цілковито новий і прогресивний інститут: «Таким чином, Верховна Рада України схвалила реальний крок у сфері наближення юстиції України до міжнародних стандартів і *впровадження у державі принципово нової системи заходів* кримінально-правового характеру, покликаної насамперед гарантувати безпеку суспільства» [11]. І перед прийняттям Закону України «Про пробацію», і після цього, у пресі активно поширювалась інформація нібито про переваги пробації для: а) особи, яка вчинила правопорушення: можливість відбування покарання без ізоляції від суспільства; участь у просоціальних видах діяльності, кваліфікована допомога особі у вирішенні проблемних питань життя; супровід за індивідуальним планом на шляху до змін; збереження соціально-корисних зв'язків та сімейних стосунків; гарантована допомога у напрямках освіти, роботи та житла; б) для суспільства (громади): захист громади від небезпеки протиправних дій по відношенню до їх статків, життя та гідності; справедливе здійснення правосуддя, баланс між карою за вчинене правопорушення, завданням шкоди та відшкодуванням збитків, відстоювання інтересів суспільства; активна участь волонтерів та волонтерських організацій у кожному центрі пробації у наглядових заходах, індивідуально-профілактичній та соціально-виховній роботі з особами, що вчинили правопорушення; в) для держави: стимулювання та підтримка правослухняної поведінки; дотримання міжнародних та європейських стандартів; зниження злочинності; зниження кількості ув'язнених в місцях позбавлення волі; позитивний економічний ефект; економія бюджетних коштів на утримання правопорушників в місцях позбавлення волі; залишаючись під наглядом у суспільстві, особа не втрачає роботу, сплачує податки та внески у держбюджет [12].

Але насправді, головними відмінностями функціоналу кримінально-виконавчих інспекцій від органів пробації стало збільшення виконуваних ними функцій: складання досудової доповіді, участь (хоча і доволі формальна та безрезультатна) у підготовці до звільнення з установ виконання покарань. Ключові ж завдання, що є властивими службам пробації в усіх країнах, залишилися без змін – виконання кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавлення волі, та проведення виховної роботи з порушниками.

У офіційних документах, поміж іншим, вказується така інформація про заходи (досягнення), запроваджені вперше з 2017 року, в частині наглядової пробації: «Впроваджено проєвропейську модель наглядової пробації – відхід від контролю за правопорушниками до нагляду за ними. Ключовим новим елементом наглядової пробації є інструмент оцінки ризиків повторного кримінального правопорушення (розроблено за підтримки експертів ЄС і Канади), що дозволяє індивідуально планувати роботу із суб'єктами пробації відповідно до їх криміногенних потреб. Впроваджено новий інструмент пробації - пробаційні програми. Затверджено 6 пробаційних програм: 3 для роботи з повнолітніми та 3 – з неповнолітніми суб'єктами пробації за трьома напрямками: «Попередження вживання психоактивних речовин», «Подолання агресивної поведінки», «Зміна прокримінального мислення». Проєкт однієї пробаційної програми для повнолітніх та неповнолітніх суб'єктів пробації «Формування життєвих навичок», що складається з 4 модулів, наразі проходить погодження. Для реалізації пробаційних програм проведено тренінги для персоналу пробації, навчено 515 кураторів і 19 тренерів».

Проте наскільки зазначене є справжньою новацією та вимогами міжнародних документів? Якщо провести аналіз рентабельності політики реформування сформованої Міністерством юстиції, то вона здається не до кінця продуманою та виваженою з огляду на надання Міністерством досить фрагментарної інформації у своїх презентаціях [13], а не статистичних даних та кримінологічних досліджень. Сумнівності ідея пробації набуває також через надмірну міфологізацію чарівного впливу на правопорушників. Завищені очікування в разі їх несправдження завжди приводять до жорстокого розчарування. Так само далеко не всі нововведення стосуються зміни саме роботи з порушниками чи досягнення інших поставлених цілей.

Приміром, впровадження пробаційних програм та інших заходів роботи з суб'єктами пробації не підкріплюється жодними видатками на ці цілі. Міністерство юстиції постійно наголошує на дешевизні пробації: «Утримання одного засудженого у в'язниці коштує 10 900 грн на місяць. Зважаючи на те, що ув'язнені далеко не завжди працюють, за їх утримання платить держава. Тому одне з топ завдань Мін'юсту на цей рік – залучити малий та середній бізнес до проєктів, які дадуть роботу засудженим. З іншого боку засуджений до пробації, тобто який не перебуває у в'язниці і сплачує або штраф, або залучається до суспільно корисних робіт, коштує державі приблизно тисячу гривень. Тобто кримінальне покарання у вигляді пробації в 10 разів дешевше! Тому всі європейські країни пішли шляхом розвитку пробації і утримання засуджених у в'язницях тільки у виняткових випадках – коли вони реально небезпечні» [14]. При цьому не акцентується, що такі незначні видатки на пробацію обґрунтовані не відсутністю по треб, а банальним не виділенням коштів.

Нині фінансування покриває лише комунальні платежі, заробітну плату працівників та мінімальну частину потреб організаційно-технічного забезпечення діяльності. Відсутні кошти на повне матеріально-технічне забезпечення, виконання робіт, пов'язаних із запровадженням захисту персональних даних,

роботою з реєстром засуджених, впровадженням програм роботи з суб'єктами пробації та надання їм необхідних соціальних й інших послуг, навчанням персоналу. Усе це, за визначенням керівництва Центру пробації, може призвести до негативних наслідків у виді неможливості забезпечення виконання вимог закону, формального виконання обов'язків та відсутністю реального впливу на суб'єктів пробації й зміну їхньої поведінки. На нашу думку, саме це і відбувається в сучасних умовах.

Незважаючи на те, що значне число підрозділів пробації постраждало внаслідок воєнних дій, питання їх відновлення навіть не планується вкласти в проекти бюджетів. Так, відповідно до додатку «Інформація про мету, завдання та результативні показники, яких кожний головний розпорядник коштів державного бюджету передбачає досягти під час виконання бюджетних програм у 2021 - 2023 роках» до проекту Закону України «Про Державний бюджет на 2023 рік», фінансування виконання бюджетної програми «Виконання покарань установами і органами Державної кримінально-виконавчої служби України» обраховувалось на підставі таких (поміж інших) показників: виплата грошової компенсації замість предметів речового майна особистого користування, що підлягають видачі особам рядового і начальницького складу: 2022р. – 0 грн; 2023 рік – 0 грн;

обсяг видатків на капітальний ремонт об'єктів підрозділів пробації, у тому числі розроблення, коригування кошторисної вартості та проведення експертизи проектної документації: 2022р. – 0 грн; 2023 рік – 0 грн;

загальна кошторисна вартість капітального ремонту об'єктів підрозділів пробації: 2022р. – 0 грн; 2023 рік – 0 грн;

загальна кількість об'єктів підрозділів пробації, які потребують проведення капітального ремонту: 2022р. – 0; 2023 рік – 0;

середні витрати на придбання одиниці обладнання та устаткування, у тому числі комп'ютерної та офісної техніки: 2022р. – 0 грн; 2023 рік – 0 грн.

Проте жодна з цих потреб не знайшла відображення у проекті Державного бюджету та не подавалася в документах на їх обґрунтування.

Іще одним негативним аспектом називалося завищення очікувань від пробації (вимагання досягнення значних конкретних результатів у обмежений час, політизація питань реформ у сфері пробації). Розвиток системи пробації в інших країнах відбувався протягом століть. Національна модель пробації за кілька років досягла результатів та почала виконувати функції, на запровадження яких за кордоном витрачалося значно більше часу і матеріальних ресурсів. Якісне виконання оновлених функцій, завдань і повноважень органів пробації вимагає апробацію нових моделей діяльності, внесення необхідних коректив та напрацювання відповідної практики. І на початковому етапі це не завжди приводить одразу до очікуваних результатів. Не розуміння цього аспекту може потягти висунення завищених вимог до пробації та хибне визнання її недостатньо ефективною та використання цього факту в політичному контексті для ілюстрації неспроможності тієї чи іншої гілки влади чи політичної фігури. У результаті маємо ситуацію початку нової хвилі реформування органів пробації з нехтуванням наявними напрацюваннями і проблемами, відсутність сталості в діяльності, розчарування й зниження мотивації персоналу та, у підсумку, недосягнення поставлених перед пробацією цілей.

Неврегульованим залишається й питання соціального, економічного, правового та фізичного захисту персоналу уповноважених органів з питань пробації. У Рекомендації CM/Rec(2010)1 Комітету Міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробації (Прийнята Комітетом Міністрів 20 січня 2010 року на 105-му засіданні заступників Міністрів) [1] закріплюється, що Служба пробації повинна мати певний статус, визнання в суспільстві та адекватно забезпечуватися усіма необхідними ресурсами. Оплата праці співробітників, система заохочень і умови їх праці повинні відображати особливості їх професійної діяльності і відповідати характеру праці для того, щоб залучати нових співробітників і утримувати вже працюючих.

Ускладнюється ситуація й невиконанням чи формальним виконанням іншими органами та установами покладених функцій і завдань. Неврахування питань роботи з засудженими і звільненими при проведенні децентралізації, самоусунення місцевої влади та самоврядування від вирішення проблем, пов'язаних з виконанням адміністративних стягнень та роботою з суб'єктами пробації.

Робота з уразливою категорією громадян, до якої належать в більшості й суб'єкти наглядової пробації, вимагає надання їм необхідної допомоги та послуг сторонніх інституцій – служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, служби зайнятості, спостережних комісій, закладів освіти, медичних установ тощо. Натомість доволі часто ці структури не мають фінансового забезпечення усіх необхідних послуг або створення певних систем допомоги (приміром, система соціальної адаптації засуджених і звільнених протягом тривалого часу не створена). У підсумку суб'єкти пробації не отримують необхідних послуг, що не дозволяє здійснити їх ефективну соціальну адаптацію та вплинути на поведінку. При цьому відповідальність за негативні результати пов'язується саме з роботою органів пробації. Так само органи місцевої влади та самоврядування вважають процес виконання кримінальних покарань та адміністративних стягнень прерогативою загальнонаціональних структур, самоусуваючись від вирішення наявних проблем, намагаючись підмінити видатки на роботу з правопорушниками включенням в місцеві програми надання лише матеріальної допомоги органам пробації.

Мімікрією видається й посилання, що контроль за порушниками змінено на ефективний нагляд за їх поведінкою. Елементи нагляду залишилися такими самими, що й при забезпеченні контролю – виклик до підрозділу пробації, запит інформації та надання пояснень. Єдина відмінність – це використання оцінки ризиків як інструменту проведення виховної роботи й визначення кількості днів явки.

Як видається, у результаті прагнення проголосити про інноваційні зміни на тлі постійного намагання проголосити про досягнення значних позитивних результатів призвело, по-перше, до нерозуміння таких відмінностей переважно більшістю як пересічних громадян, так і посадових осіб; по-друге, поставило представників органів пробації в умови необхідності постійного доведення таких відмінностей, що є значно ускладненим в умовах, коли їх по-суті нема; по-третє, створило передумови, за яких органи пробації перебувають у стані регулярного вигадування здобутків.

Усе це негативно впливає як на сам процес виконання кримінальних покарань та впровадження інших, передбачених чинним законодавством, дій, так і стан організації діяльності органів пробації, бо на перше місце ставиться питання піару, а не належного виконання покладених обов'язків.

Не розуміючи, що саме ж видавати за новаційні перетворення, доволі часто їх намагаються підмінити простим збільшенням функцій. Для порівняння можна зіставити навантаження, що існувало у кримінально-виконавчих інспекціях, та нині є в органах пробації. Відповідно до Рекомендації СМ/Рес(2010)1 Комітету Міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробації (Прийнята Комітетом Міністрів 20 січня 2010 року на 105-му засіданні заступників Міністрів) [1], кількість співробітників має бути достатньою, щоб вони могли ефективно виконувати свою роботу. Кожен співробітник повинен мати таке навантаження, яке б дозволяло здійснювати ефективно і гуманно контроль і нагляд за ними, надавати їм допомогу і, по можливості працювати з їх сім'ями, а також з потерпілими. Якщо навантаження занадто велике, керівництво повинне знайти правильне рішення і дати вказівку співробітникам про пріоритетність виконуваних обов'язків. Але на практиці зазначений підхід фактично не дотримується.

Висновки. У підсумку, все наведене дозволяє констатувати, що впровадження наглядової пробації в національне законодавство і практику не є чимось новим і невідомим Україні до того часу. Фактично це стало впровадженням нових інструментів та покладанням нових функцій і завдань на органи, що раніше мали назву «кримінально-виконавча інспекція». Окремі з функцій не мають цільового спрямування, а фактично є спробою «модернізації» раніше існуючих процедур без жодної зміни їх результатів. У разі продовження перетворень в діяльності органів пробації на тих же засадах, що і раніше, може призвести до остаточної формалізації роботи цієї структури й підміни реальних результатів вигадуванням нових процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Правила Ради Європи про пробацію. Рекомендація СМ/Рес(2010)1 (неофіційний переклад). URL: <https://rm.coe.int/16806f4097>
2. Степанюк А. Ф. Сущність исполнення наказання. Харьков. Фолио. 1999. 256 с.
3. Філософський словник. За ред. В. Г. Шинкарука. 2-ге вид., переробл. і допов. К. Голов. ред. УРЕ. 1986. 800 с.
4. Бараш Є. Ю. Правові та організаційні проблеми виконання покарань (стягнень), не пов'язаних з позбавленням волі кримінально-виконавчою службою в Україні. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/pib/2009_5/PB-5/PB-5_24.pdf
5. Шляхи реформування державної кримінально-виконавчої служби України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_21953.
6. Що суспільству та державі надає пробація! URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:wo8VquQSnIUJ:https://yvu.com.ua/shho-suspilstvu-ta-derzhavi-nadaye-probotsiya/&cd=19&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>
7. Пробація - крок до імплементації міжнародних стандартів у сфері юстиції. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/probaciya--krok-do-implementaciyi-mizhnarodnih-standartiv-u-sferi-yusticiyi.html>
8. Алієв Р. В. Діяльність кримінально-виконавчих інспекцій на сучасному етапі. *Держава та регіони : наук.-вироб. журн. Серія: Право.* 2008. № 1. С. 39–43.
9. Шляхом активної співпраці. Закон і обов'язок. 2009. 18 верес. URL: <http://www.ext.kvs.gov.ua/zio/index.php?year=2009&today=18&month=9>
10. Кримінально-виконавча інспекція: завдання та перспективи розвитку управління Департаменту України з питань виконання покарань в Вінницькій області. URL: http://kvs.vn.ua/pro_nas/kriminalno-vikonavcha_inspekciya/
11. Служба пробації: альтернативний метод покарання. URL: <https://sofotg.gov.ua/news/sluzhba-probatsii-alternativni-metod-pokarannya-2020-08-28>
12. Ролі і переваги пробації. URL: https://www.probation.gov.ua/?page_id=122
13. Презентація результатів роботи Міністерства юстиції у 2016 році. URL: <http://www.slideshare.net/minjust/2016-70124590>
14. Мін'юст: Кримінальне покарання у вигляді пробації в десять разів дешевше за утримання у в'язниці. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/minyust-kriminalne-pokarannya-u-viglyadi-probaciyi-v-desyat-raziv-deshvshe-za-utrimannya-u-vyaznici.html>

REFERENCES:

1. Pravyla Rady Yevropy pro probatsiiu. Rekomendatsiia CM/Rec(2010)1 (neofitsiyni pereklad) [Council of Europe rules on probation. Recommendation CM/Rec(2010)1 (unofficial translation)]. Retrieved from <https://rm.coe.int/16806f4097> [in Ukrainian]
2. Stepaniuk, A. F. (1999). Sushchnost yspolneniya nakazaniya [The essence of execution of punishment]. Kharkiv: Folyo [in Ukrainian]
3. Filosofskiy slovnyk [Philosophical dictionary]. Za red. V. H. Shynkaruka. 2-he vyd., pererobl. i dopov. [1986]. Kyiv Holov. red. URE [in Ukrainian]
4. Barash, Ye. Iu. Pravovi ta orhanizatsiini problemy vykonannya pokaran (stiahnen), ne poviazanykh z pozbavleniam voli kryminalno-vykonavchoiu sluzhboiu v Ukraini [Legal and organizational problems of execution of punishments (penalties) not related to deprivation of liberty by the criminal enforcement service in Ukraine]. Retrieved from http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/pib/2009_5/PB-5/PB-5_24.pdf [in Ukrainian]
5. Shliakhy reformuvannya derzhavnoi kryminalno-vykonavchoi sluzhby Ukrainy [Ways of reforming the state criminal enforcement service of Ukraine]. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_21953 [in Ukrainian]
6. Shcho suspilstvu ta derzhavi nadaie probatsiia! [What does probation provide to society and the state!]. Retrieved from <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:wo8VquQSnIUJhttps://yvu.com.ua/shho-suspilstvu-ta-derzhavi-nadaye-probatsiya/&cd=19&hl=uk&ct=clnk&gl=ua> [in Ukrainian]
7. Probatsiia - krok do implementatsii mizhnarodnykh standartiv u sferi yustitsii [Probation is a step towards the implementation of international standards in the field of justice]. Retrieved from <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/probatsiya--krok-do-implementatsiyi-mizhnarodnih-standartiv-u-sferi-yustitsiyi.html> [in Ukrainian]
8. Aliiev, R. V. (2008). Diialnist kryminalno-vykonavchykh inspektsii na suchasnomu etapi [activities of criminal enforcement inspections at the current stage]. Derzhava ta rehiony : nauk.-vyrob. zhurn. Seriya: Pravo - State and regions: scientific and industrial. journal Series: Law, 1, 39–43 [in Ukrainian]
9. Shliakhom aktyvnoi spivpratsi [Through active cooperation] (2009, 18 Sept.). Zakon i oboviazok - Law and duty. Retrieved from <http://www.ext.kvs.gov.ua/zio/index.php?year=2009&today=18&month=9> [in Ukrainian]
10. Kryminalno-vykonavcha inspektsiia: zavdannya ta perspektyvy rozvytku upravlinnia Derzhavnogo departamentu Ukrainy z pytan vykonannya pokaran v Vinnytskii oblasti [Criminal and executive inspection: tasks and development prospects of the State Department of Ukraine for the execution of punishments in the Vinnytsia region]. Retrieved from http://kvs.vn.ua/pro_nas/kryminalno-vikonavcha_inspekciya [in Ukrainian]
11. Sluzhba probatsii: alternatyvnyi metod pokarannya [Probation service: an alternative method of punishment]. URL: <https://sofotg.gov.ua/news/sluzhba-probatsii-alternativni-metod-pokarannya-2020-08-28> [in Ukrainian]
12. Roli i perevahy probatsii [Roles and benefits of probation]. Retrieved from https://www.probation.gov.ua/?page_id=122 [in Ukrainian]
13. Prezentatsiia rezultativ roboty Ministerstva yustitsii u 2016 rotsi [Presentation of the results of the work of the Ministry of Justice in 2016]. Retrieved from <http://www.slideshare.net/minjust/2016-70124590> [in Ukrainian]
14. Miniust: Kryminalne pokarannya u vyhliadi probatsii v desiat raziv deshevshe za utrymannia u viaznytsi [Ministry of Justice: Criminal punishment in the form of probation is ten times cheaper than imprisonment]. Retrieved from <https://yur-gazeta.com/golovna/minyust-kryminalne-pokarannya-u-viglyadi-probatsiyi-v-desyat-raziv-deshevshe-za-utrimannya-u-vyaznyci.html> [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 9.05.2024

УДК 342

DOI: 10.36550/2522-9230-2024-16-183-187

Карий Володимир Вікторович,

доктор філософії в галузі права,

викладач кафедри кримінального права та процесу

Західноукраїнського національного університету

v.karui@wunu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0003-0634-988X

ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШНИКА

Мета статті: Визначити психологічні фактори, що впливають на формування індивіда-неповнолітнього кримінального правопорушника, з урахуванням вікових особливостей та соціального середовища.

Випуск 16. 2024

© В.В.Карий, 2024